

Kaivosten ympäristövastuuta ei pidä siirtää veronmaksajille

Kolumni kaivosalan jätevakuuksista ja vesistöjen pitkäaikaisesta suojasta

Suomen Vesiensuojelun Keskusliitto ry | 4.10.2026

Kaivostoiminnan ympäristövastuuta ei saa keventää silloin, kun toiminnan riskit ovat suurimmillaan. Ympäristönsuojelulain muutoksessa ehdotetaan, että kaivostoiminnan jätevakuudet laskettaisiin ilman arvonlisäveroa. Muutos voidaan esittää teknisenä veroratkaisuna, mutta ympäristön kannalta kyse on paljon perustavammasta valinnasta: kuka maksaa, jos kaivosyhtiö ei enää kykene huolehtimaan jätteistään, vesien käsittelystä, alueen sulkemisesta ja vuosia jatkuvasta jälkihoidosta?

Vakuuden tarkoitus on juuri tällaisessa tilanteessa varmistaa, että välttämättömät toimet voidaan käynnistää heti ja toteuttaa kokonaisuudessaan. Kun työt teetetään ulkopuolisella urakoitsijalla, laskuun sisältyy arvonlisävero. Jos vakuus ei kata koko laskua, se ei ole täysimääräinen vakuus. Puuttuva osuus ei katoa kirjanpidollisella määrittelyllä, vaan se jää jonkun maksettavaksi. Käytännössä maksajaksi voi joutua valtio ja viime kädessä veronmaksaja.

Yleisen 25,5 prosentin arvonlisäverokannan poistaminen vakuuden verollisesta kokonaismäärästä pienentäisi vakuutta noin viidenneksellä. Suurissa kaivoskohteissa puhutaan helposti miljoonista tai jopa kymmenistä miljoonista euroista. Samalla toiminnanharjoittajan rahoitusasema paranisi, mutta vastaava riski siirtyisi julkiselle taloudelle. Tämä ei ole hyväksyttävä tapa parantaa kaivosalan toimintaedellytyksiä.

Vesiensuojelun näkökulmasta rahoitusvaje ei ole abstrakti talouskysymys. Kaivannaisjätealueilla voi syntyä happamia ja metallipitoisia valumavesiä, suotovesiä ja haitallista kiintoainekuormitusta vielä pitkään toiminnan päättymisen jälkeen. Vesien käsittelyä, rakenteiden turvallisuutta ja ympäristön tilaa on seurattava keskeytyksettä. Jos viranomainen joutuu odottamaan lisätalousarviota tai erillistä poliittista rahoituspäätöstä, viivästys voi kasvattaa sekä ympäristövahinkoa että sen korjaamisen kustannuksia.

Suomessa on jo kokemusta siitä, mitä tapahtuu, kun toiminnanharjoittajan varat ja vakuudet eivät riitä. Hituran nikkelikaivoksen toiminnanharjoittaja ajautui konkurssiin vuonna 2015. Vakuudesta saatiin sulkemiseen noin kaksi miljoonaa euroa, mutta sulkemistyöt olivat vuoteen 2022 mennessä maksaneet noin 19 miljoonaa euroa. Valtaosa kustannuksista katettiin valtion varoista, ja vesien tarkkailu ja käsittely jatkuivat varsinaisten rakennustöiden jälkeenkin. Talvivaarassa valtio joutui puolestaan rahoittamaan ympäristötilanteen ja vesienhallinnan vakauttamista konkurssin jälkeen.

Tapaukset ovat erilaisia, mutta niiden viesti on sama: ympäristöturvallisuuden ylläpito ei voi pysähtyä siihen, että yhtiön maksukyky päättyy.

Siksi aiheuttaja maksaa -periaatetta on puolustettava jo ennen vahingon syntymistä.

Kaivostoiminnan tuotot kuuluvat toiminnanharjoittajalle, mutta niin tulee kuulua myös toiminnan ennakoitavissa olevien ympäristövaikutusten ehkäisemisen ja korjaamisen kustannusten. Jos vakuutta alennetaan tietoisesti, yhteiskunta ottaa vastattavakseen riskin, jota se ei ole aiheuttanut ja jonka suuruuteen se ei voi jälkikäteen vaikuttaa.

On syytä kysyä suoraan, onko kaivosteollisuus toimintaa, jonka kannattavuutta yhteiskunnan tulee ylläpitää ottamalla vastattavakseen osan sen ennakoitavista ympäristökustannuksista.

Julkista tukea voidaan perustella esimerkiksi tutkimuksella, uuden teknologian kehittämisellä tai aidolla yhteiskunnallisella tarpeella. Sen sijaan ympäristövastuun siirtäminen valtiolle ei ole neutraalia elinkeinopolitiikkaa, vaan yritystoiminnan kustannusten ulkoistamista veronmaksajille.

Lähtökohdan tulee olla päinvastainen: kaivoksen on oltava niin kannattava, että toiminnanharjoittaja pystyy kattamaan koko toiminnan elinkaaren ympäristövastuut myös toiminnan päättyessä. Jos kaivoshanke kannattaa vain sillä ehdolla, että yhteiskunta ottaa vastatakseen osan sulkemisen, vesien käsittelyn tai jälkihoidon kustannuksista, hanke ei ole todellisuudessa niin kannattava kuin sen taloudelliset laskelmat näyttävät. Länsimaisen oikeustajun ja vastuullisen markkinatalouden peruslähtökohta on, että toiminnan tuotot ja riskit kuuluvat samalle taholle. Voittoja ei tule yksityistää samalla, kun ympäristövastuut yhteiskunnallistetaan.

Ehdotukseen liittyy myös vakavia oikeudellisia kysymyksiä. EU:n kaivannaisjätedirektiivi edellyttää vakuutta, jolla voidaan täyttää kaikki luvassa asetetut velvoitteet riippumattoman kolmannen osapuolen toteuttamina. Lisäksi vain yhdelle toimialalle annettava vakuushelpotus voi merkitä valikoivaa taloudellista etua ja nostaa esiin valtiontukisääntelyn. Perustuslain ympäristöperusoikeus puolestaan velvoittaa julkista valtaa turvaamaan jokaiselle oikeuden terveelliseen ympäristöön. Näitä kysymyksiä ei voida sivuuttaa vetoamalla siihen, että puuttuva rahoitus voitaisiin ehkä myöhemmin järjestää valtion talousarviosta.

Erityisen ongelmallista olisi vapauttaa myös voimassa olevista vakuuksista niihin jo sisältyvä arvonlisävero-osuus. Vuosia sitten määritelty vakuus voi olla muutoinkin jäänyt jälkeen kustannustason noususta, toiminnan laajentumisesta tai jätealueen todellisista riskeistä. Vakuutta ei pidä alentaa mekaanisesti. Jokaisen muutoksen tulee perustua ajantasaiseen ja riippumattomaan arvioon kaikista sulkemis-, tarkkailu- ja jälkihoitokustannuksista sekä riittävästä epävarmuusvarasta.

Vesiensuojelun Keskusliiton kanta on selvä. Kaivosalan jätevakuuksien on säilyttävä täysimääräisinä, ajantasaisina ja nopeasti käytettävänä. Korkean riskin kohteiden vakuuksia ei tule alentaa, ja vakuuksien riittävydestä, muutoksista ja valtiolle aiheutuneista kustannuksista on raportoitava avoimesti. Jos sääntelyn valmistelua jatketaan, EU-oikeuden ja valtiontukisääntöjen mukaisuus on ratkaistava ennen muutoksen hyväksymistä.

Kaivostoiminta voi olla yhteiskunnalle tärkeää, mutta sen hyväksyttävyyys perustuu siihen, että vastuut ovat selviä myös toiminnan päättyessä. Vesistöjen suojaa ei voida rakentaa oletukselle, että valtio maksaa, jos vakuus loppuu kesken. Jätevakuus ei ole tarpeeton rasite eikä yhtiön lopullinen kustannus. Se on ennalta varautumisen väline ja lupaus siitä, etteivät kaivoksen jäljet jää vesistöjen, lähialueiden ja tulevien veronmaksajien hoidettaviksi. Tästä lupauksesta ei pidä tinkiä.

Suomen Vesiensuojelun Keskusliitto

Hannu Moilanen

toiminnanjohtaja.